

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КАВЕРЗІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KAVERZIN v. UKRAINE)**

(Заява № 23893/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

15 травня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

15/08/2012

Це рішення набуде статусу остаточного відповідно до умов, викладених у пункті 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Каверзін проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

ДінШпільманн (DeanSpielmann), *Голова*,
Елізабет Фура (ElisabetFura),
БоштьянМ. Зупанчіч (BostjanM. Zupancic),
ЕннПауерФорд (AnnPowerForde),
Ганна Юдківська (GannaYudkivska),
АнгелікаНусбергер (AngelikaNußberger),
Андре Потоцький (AndrePotocki), *судді*,

а також Клаудія Вестердік (ClaudiaWesterdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 10 квітня 2012 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 23893/03), яку 1 липня 2003 року подав до Суду проти України громадянин України пан Олександр Валерійович Каверзін (далі — заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляла його Уповноважений — пані В. Лутковська з Міністерства юстиції.

3. 12 січня 2010 року Суд визнав заяву частково неприйнятною та вирішив повідомити Уряд про скарги заявника за статтею 3 Конвенції щодо катування його працівниками міліції та відсутності ефективного розслідування його тверджень про це, неадекватності медичної допомоги, яка йому надавалась, та щодо умов тримання його в Дніпропетровській колонії.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1973 році. Наразі він відбуває покарання у виді позбавлення волі у м. Вінниці.

A. Затримання заявника та тримання його під вартою

5. 12 січня 2001 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні декількох вбивств за обтяжуючих обставин та розбою. Під час затримання до заявника було застосовано силу.

6. Після затримання заявника було доставлено до відділу міліції, де його, як стверджувалося, катували невідомі працівники міліції з метою отримання визнавальних показань про вчинення ним злочинів, щодо яких його підозрювали. Згідно з твердженнями заявника, під час такого жорстокого поводження, яке тривало ще декілька днів, він отримав ушкодження очей, наслідком якого зрештою стала повна втрата зору.

7. Пізніше того самого дня його було поміщено в ізолятор тимчасового тримання (далі — ІТТ) у м. Харкові.

8. Наступного дня заявника було доправлено до Харківської лікарні швидкої допомоги, де його оглянули травматолог, хірург та нейрохірург. Заявникові було зроблено рентгенографію черепа, а також взято аналізи крові та сечі. У нього також були виявлені синці на грудях, у зоні попереку та нирок, а також на м'яких тканинах обличчя та на потилиці. Лікарі рекомендували додаткове обстеження заявника урологом та амбулаторний нагляд невропатолога.

9. 15 січня 2001 року прокурор прокуратури Харківської області допитав заявника з метою вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання його під вартою. Допит проводився у присутності захисника, призначеного для надання юридичної допомоги. Прокурор помітив гематому на обличчі заявника поряд з його правим оком. Згідно з рапортом на ім'я керівника, складеним прокурором того ж дня, заявник пояснив, що отримав тілесні ушкодження при затриманні, що він не був підданий жорстокому поводженню з боку працівників міліції після затримання та давав свої визнавальні показання добровільно.

10. 16 січня 2001 року прокурор отримав вказівку від керівництва провести перевірку для того, щоб прийняти рішення згідно зі статтею 97 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункт 45 нижче).

11. Того ж дня декілька працівників міліції надали письмові пояснення щодо затримання заявника, в яких вони стверджували, що заявник при затриманні чинив опір, який полягав у «застосуванні прийомів рукопашного бою та у спробі втекти». Згідно з їхніми твердженнями, до заявника були застосовані «заходи фізичного впливу та спецзасоби, тобто наручники» та його було доставлено у відділ міліції.

12. 19 січня 2001 року працівники міліції доставили заявника для проходження судово-медичного обстеження. Судово-медичний експерт оглянув заявника та встановив наявність у нього крововиливу у білкові оболонки очей, синці та садна на лівому боці грудей, рук, ніг, деякі з яких виникли за три-чотири дні до огляду, а інші — за дев'ять-одинадцять днів до огляду. Експерт зазначив, що більшість ушкоджень, включаючи крововиливи у білкові оболонки очей, було завдано тупими твердими предметами. Згідно з відомостями судово-медичного експерта, під час обстеження заявник стверджував, що ча-

стину тілесних ушкоджень він зазнав внаслідок падіння зі сходів, що погіршення зору у нього відбувається з дитинства, та що скарг на дії з боку працівників державних органів він не має. Судово-медичний експерт дійшов висновку, що тілесні ушкодження були легкими та не призвели до погіршення стану здоров'я заявника.

13. Заявник тримався під вартою в ІТТ до 23 січня 2001 року. У цей день його було переведено до слідчого ізолятора (далі — СІЗО) у м. Харкові. По прибутті у Харківський СІЗО заявник був оглянутий фельдшером, який виявив у нього декілька синців на лівому плечі, лівому боці грудної клітини, на руці та коліні. У Харківському СІЗО заявник не отримав лікування у зв'язку зі своїми ушкодженнями.

14. Згідно з твердженнями заявника 26 січня 2001 року він поскаржився тому ж прокурору з прокуратури Харківської області, який раніше допитував його, що після його затримання його катували працівники міліції.

15. У той самий день прокурор виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою заявника та повідомив його про це. У відповідних частинах постанови зазначалось таке:

«...15.01.2001 Каверзіна О. В. було допитано у прокуратурі області при вирішенні питання щодо обрання йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у Харківському слідчому ізоляторі № 27. Під час допиту у присутності захисника Каверзін О. В. пояснив, що тілесні ушкодження, які він мав, він зазнав при затриманні, претензій до працівників міліції не має, первинні показання давав добровільно, без психологічного і фізичного впливу з боку працівників міліції.

Опитані працівники міліції, які брали участь у затриманні Каверзіна О. В., пояснили, що вони були обізнані про застосування Каверзіним О. В. вогнепальної зброї при спробі його затримання працівниками міліції в Хмельницькій області, внаслідок чого загинули два працівники міліції. У зв'язку з цим вони особливо обережно поводитися та при спробі Каверзіна О. В. вчинити опір ... до нього були застосовані засоби фізичного впливу і спецзасоби, тобто наручники.

Згідно з актом судово-медичного огляду ... від 19.01.2001 у Каверзіна О. В. виявлені «крововиливи у білкові оболонки очей, синець на лівій боковій поверхні грудей, численні садна на нижніх кінцівках, які утворилися від дії тупих твердих предметів; садна та поверхневі ранки в області лучезапястних суглобів утворилися від дії тупих твердих предметів, якими могли бути наручники; численні ... затвердіння на різних ділянках шкіри з точковими ранками ... є наслідком укусів комах, тобто виявлені у Каверзіна О. В. тілесні ушкодження могли бути зазанані за обставин, зазначених працівниками міліції й самим Каверзіним О. В. Таким чином, у діях працівників міліції складу будь-якого злочину не вбачається.

На підставі викладеного, керуючись ст. 6 п. 2 УПК України [прокурор]

ПОСТАНОВИВ:

1. У порушенні кримінальної справи в відношенні працівників УБОЗ УМВС України у Харківській області, що брали участь у затриманні Каверзіна О. В., відмовити за відсутністю в їхніх діях складу будь-якого злочину...»

16. Згідно з твердженнями заявника йому не було надано копію зазначеної постанови та не було повідомлено про її докладний зміст.

17. Постанова не була оскаржена до суду згідно з процедурою, передбаченою статтею 2361 Кримінально-процесуального кодексу України.

18. 25 лютого 2001 року заявника було переведено до Хмельницького СІЗО. Того ж дня він був оглянутий лікарем, який встановив, що заявник страждає на втрату зору внаслідок травми голови, отриманої у січні 2001 року, та має декілька синців на тілі.

19. 24 квітня 2001 року заявник був оглянутий судово-медичним експертом, який зазначив, що заявник зазнав травми голови та є повністю сліпим.

20. Протягом його тримання під вартою у Хмельницькому СІЗО заявник оглядався лікарями та проходив спеціалізоване офтальмологічне лікування у вересні й жовтні 2001 року, а також у серпні, вересні і в листопаді 2002 року. Декілька разів його доправляли до громадських лікарень для медичних обстежень. Лікарі дійшли висновку, що заявник не потребував проведення хірургічної операції на оці та міг отримати необхідне лікування у СІЗО.

21. 23 вересня 2002 року за вказівкою суду першої інстанції медична комісія встановила, що заявник став повністю сліпим та, відповідно, належав до найвищої офіційно встановленої в Україні групи інвалідності. Заявникові було діагностовано рубець рогівки, оплізю зніщі та катаракту правого ока, що були наслідком проникаючого поранення, а також увеїт лівого ока. Лікарі дійшли висновку, що заявник потребував стороннього догляду для забезпечення життєвих потреб.

22. 12 серпня 2003 року заявник був переведений у Дніпропетровську колонію для відбування покарання.

23. Протягом його ув'язнення у Дніпропетровській колонії заявник оглядався лікарями, включаючи офтальмолога, щонайменше раз на рік. У 2004 році йому було призначено хірургічну операцію на оці, яка мала бути проведена у спеціалізованій клініці. Згідно з твердженнями Уряду, заявник не скористався можливістю зробити хірургічну операцію, яка надавалась йому згідно з частиною 5 статті 116 Кримінально-виконавчого кодексу України (див. пункт 48 нижче).

24. Зрештою, заявникові було рекомендовано протирецидивне лікування у зв'язку з його сліпотою, яке здебільшого полягало у прийомі ліків. Декілька разів заявник відмовлявся від обстежень лікарями, а у січні та лютому 2006 року він відмовлявся від переведення у лікарню Вінницької колонії для отримання спеціалізованого офтальмологічного лікування.

25. У лютому 2004 року адміністрація Дніпропетровської колонії не дозволила матері заявника передати йому ліки, перелік яких не вказувався, однак яких він, як стверджувалося, потребував. Державні органи пояснили, що заявникові будуть надані необхідні ліки, якщо відповідне рішення буде прийнято лікарями. У березні 2004

року державні органи повідомили матері заявника про те, що її клопотання про переведення заявника у спеціалізовану колонію для осіб з першою групою інвалідності не може бути задоволене, оскільки такої колонії не існує. У цьому відношенні заявник не надав жодної подальшої інформації.

26. Заявник стверджував, що, незважаючи на його сліпоту, щоразу, коли його виводили з камери, до нього застосовувалися наручники, включаючи випадки, коли його виводили на прогулянку або побачення з родичами, та що його супроводжували двоє охоронців із собакою.

27. Він також стверджував, що у Дніпропетровській колонії йому незаконно відмовили у щоденних двогодинних прогулянках, на які він, як стверджувалось, мав право у зв'язку з його інвалідністю, що в його камері не було вентиляції та що йому не дозволялося дзвонити по телефону. Він не надав у цьому відношенні жодної подальшої інформації.

28. Згідно з твердженнями заявника у квітні 2004 року адміністрація колонії приблизно на місяць затримала відправлення одного з його листів.

29. Листом від 16 грудня 2004 року на ім'я матері заявника Голова Управління Державного департаменту з питань виконання покарань у Дніпропетровській області повідомив таке:

«...

Під час проведення [щоденних] прогулянок до [заявника] так як і до всіх засуджених до довічного позбавлення волі згідно з п. 25 розділу IV Правил внутрішнього розпорядку установ застосовуються наручники, при цьому руки засудженого тримає за спиною.

...

На даний час, в зв'язку з внесенням доповнень та змін до Правил внутрішнього розпорядку, затверджених наказом ДДУВП від 09.11.2004 року... після переобладнання прогулянкових двориків згідно з вимогами зазначеного наказу, засуджені до довічного позбавлення волі будуть знаходитися в них без наручників.

Відповідно до вимог ст. 151 КВК України та п. 23 розділу IV Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань засудженим до довічного позбавлення волі надається прогулянка тривалістю одна година.

Прогулянка тривалістю дві години надається засудженим ... лише у випадку хвороби на туберкульоз...

Засуджений Каверзін О. В. хворим на туберкульоз не являється, утримується в камері на загальних підставах, і йому щоденно надається прогулянка тривалістю одна година.

Вся кореспонденція засудженого [Каверзіна О. В.] відправляється згідно з вимогами статті 113, випадків перешкоди відправленню кореспонденції встановлено не було».

30. Листом від 2 березня 2005 року начальник Дніпропетровської виправної колонії повідомив матір заявника про те, що у 2005 році один із собак, що супроводжували охоронців, покусав заявника внаслідок його власної необережності. Також зазначалося, що протягом щоденних прогулянок до заявника наручники не застосовувалися.

31. Два вищенаведених листи містили фразу про те, що дії пенітенціарних органів можуть бути оскаржені до прокуратури.

32. 3 грудня 2008 року заявник був переведений до Вінницької виправної колонії, де він наразі відбуває покарання. Заявник не надав інформації щодо медичної допомоги, яка надається йому в цій колонії.

В. Інші скарги заявника щодо катування його в міліції

33. У травні 2001 року матір заявника повідомили про те, що в порушенні кримінальної справи за скаргою заявника на катування було відмовлено, оскільки вона була необґрунтованою, але жодних інших відомостей про відповідну постанову надано не було. У листопаді 2003 року вона попросила надати їй копію цієї постанови, яку їй було надіслано у лютому 2004 року.

34. Згодом матір заявника подала депутатові Верховної Ради скаргу про катування заявника в міліції та непроведення державними органами розслідування цієї події. За запитом депутата Верховної Ради у 2005 році матеріали попередньої перевірки були перевірені прокурором вищого рівня, який зрештою підтвердив правильність постанови від 26 січня 2001 року. Зокрема, прокурор вищого рівня вивчив матеріали перевірки 2001 року.

35. У березні 2005 року заявник звернувся до Шевченківського районного суду м. Києва з позовом до Державного департаменту з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ про відшкодування шкоди, стверджуючи, що його інвалідність була спричинена незаконними діями працівників міліції та незабезпеченням його пенітенціарними органами адекватною медичною допомогою. Суди двох інстанцій відмовили у прийнятті позову до провадження на тій підставі, що заявник не дотримався відповідних процесуальних вимог. Заявник оскаржив ці відмови в касаційному порядку, однак результат оскарження невідомий.

С. Досудове слідство у кримінальній справі заявника та судовий розгляд

36. Досудове слідство у справі заявника було закінчено у листопаді 2001 року. Після цього кримінальну справу було передано до апеляційного суду Хмельницької області для розгляду по суті.

37. Протягом досудового слідства та суду заявникові надавав юридичну допомогу захисник, призначений державою. Цей захисник брав участь у початкових етапах провадження у суді першої інстанції, а пізніше з невідомих причин був замінений іншим. Новий захисник продовжував захищати заявника до закінчення провадження.

38. Під час провадження у суді першої інстанції заявник заперечував проти висунутих щодо нього обвинувачень та стверджував, що його визнавальні показання щодо вчинення деяких з інкримінованих йому злочинів, були отримані в результаті фізичного і психологічного примусу з боку працівників міліції.

39. 13 листопада 2002 року суд визнав заявника винним у вчиненні тринадцяти епізодів умисного вбивства при обтяжуючих обставинах, завданні тяжких тілесних ушкоджень, у незаконному зберіганні вогнепальної зброї, бандитизмі та розбої. Зокрема, заявник обвинувачувався у вбивствах семи осіб, включаючи трьох працівників міліції, які намагалися перешкодити вчиненню ним злочинів. Він був визнаний особливо небезпечним для суспільства та засуджений до довічного позбавлення волі з конфіскацією усього його майна.

40. Свій вирок суд здебільшого ґрунтував на показаннях близько тридцяти свідків та потерпілих від злочинів: показаннях, які заявник давав на суді та на висновках декількох судово-медичних, балістичних та інших експертиз. Висновки суду стосовно одного з епізодів вбивства частково ґрунтувалися на визнавальних показаннях, отриманих від заявника під час його тримання під вартою в міліції.

41. У тому самому вирокі суд, посилаючись на постанову прокурора від 26 січня 2001 року, відхилив скарги заявника на катування в міліції та встановив, що немає доказів того, що його визнавальні показання були отримані в результаті застосування заходів примусового характеру.

42. 17 грудня 2002 року заявник подав касаційну скаргу, оскаржуючи висновки суду першої інстанції щодо фактів та щодо права. Він також стверджував, що, постановляючи йому вирок, суд не врахував поганий стан його здоров'я. Заявник також продовжував стверджувати про катування, якого він зазнав в міліції.

43. 13 травня 2003 року Верховний Суд України вніс деякі зміни у вирок від 13 листопада 2002 року, підтвердивши при цьому висновки суду першої інстанції щодо вини заявника та залишивши його засудження без змін. Верховний Суд України також відхилив скарги заявника на катування з тих самих підстав, що й суд першої інстанції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України 1996 року

44. Відповідні положення Конституції України передбачають таке:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню...».

Стаття 121

«Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян».

В.Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року

45. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України, чинні на час подій, передбачали таке:

Стаття 4

Обов'язок порушити кримінальну справу і розкрити злочин

«Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання».

Стаття 94

Приводи і підстави до порушення кримінальної справи

«Приводами до порушення кримінальної справи є:

- 1) заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян;
- 2) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним;
- 3) явка з повинною;
- 4) повідомлення, опубліковані в пресі;
- 5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину».

Стаття 95

Заяви і повідомлення про злочин

«Заяви або повідомлення ... про злочин можуть бути усними або письмовими...»

Стаття 97

Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду

«Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

- 1) порушити кримінальну справу;
- 2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- 3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Одночасно вживається всіх можливих заходів, щоб запобігти злочинові або припинити його...

Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності...»

Стаття 99¹

Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи

«Постанову слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено відповідному прокуророві, а якщо таку постанову винесено прокурором — вищестоящому прокуророві. Скарга подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом семи днів з дня одержання копії постанови.

Постанову прокурора, слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до суду в порядку, передбаченому статтею 236¹ цього Кодексу.

...»

Стаття 236¹

Оскарження до суду постанови про відмову в порушенні справи

«Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду ... протягом семи днів з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора...».

Стаття 236²

Розгляд суддею скарги на постанову про відмову в порушенні справи

«Скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається суддею одноособово не пізніше десяти днів з дня її надходження до суду.

Суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. В разі необхідності суддя заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу.

Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при відмові у порушенні справи виконані вимоги статті 99 цього Кодексу, приймає одне з таких рішень:

- 1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки;
 - 2) залишає скаргу без задоволення.
- Постанова судді оскарженню в касаційному порядку не підлягає...».

С.Кримінально-виконавчий кодекс 2003 року

46. Стаття 18 Кодексу передбачає, що чоловіки, засуджені до довічного позбавлення волі, відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки. Вони тримаються у камерах на двох осіб. Згідно зі статтею 140 Кодексу їм дозволяється щоденна прогулянка тривалістю одна година.

47. Статтею 106 забороняється застосовувати спеціальні засоби, включаючи наручники, між іншого, до ув'язнених «з вираженими ознаками інвалідності», крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю інших осіб, або збройного опору.

48. Згідно з частиною 5 статті 116 засуджені за власний кошт або за кошт своїх родичів мають право звертатися за консультацією і лікуванням до установ, що надають платні медичні послуги. У таких випадках лікування здійснюється в медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом персоналу медичної частини.

Д. Закон України «Про прокуратуру» 1991 року

49. Згідно зі статтею 6 Закону України «Про прокуратуру» органи прокуратури становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим.

Е. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року

50. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» становить правову основу різних заходів, що можуть вживатися міліцією, службою безпеки та декількома іншими правоохоронними органами для пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння. Ці заходи включають опитування осіб за їхньою згодою, негласне збирання відомостей, що мають відношення до злочинів, використання негласних працівників відповідних підрозділів, здійснення особистого спостереження та ін. Правоохоронні органи, яким доручається здійснення оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані виконувати вказівки прокурора.

Ф. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань 25 грудня 2003 року, № 275

51. Правила, що регулюють тримання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, накладають на них спеціальні обмеження у тому, що стосується матеріальних умов їхнього ув'язнення, діяльності та можливостей для людського спілкування, що включає тримання їх окремо від решти засуджених, обмеження права на побачення, заборону спілкування з іншими засудженими та при кожному виведенні з камери — супроводження трьома працівниками адміністрації зі службовим собакою та застосування наручників у положенні «руки за спиною» (пункти 23–25). 9 листопада 2004 року пункт 8 було доповнено вимогою обов'язкового обладнання дверей прогулянкових двориків квартирками для зняття та надівання наручників на засуджених.

52. Згідно з пунктом 94 засуджені до довічного позбавлення волі, як правило, отримують медичну допомогу у своїх камерах у присутності щонайменше трьох працівників адміністрації закладу. При необхідності невідкладного надання медичної допомоги такі засуджені переводяться до найближчого лікувально-профілактичного закладу Департаменту або органу охорони здоров'я.

53. У Додатку 9 до Правил зазначається, що засудженим забороняється зберігати будь-які лікарські засоби та предмети медичного призначення.

Г. Інструкція організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах, затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 22 жовтня 2004 року № 205

54. Ця Інструкція є документом для службового користування. Витяг з неї (пункт 30.9), наданий Урядом, передбачає таке:

«При виведенні з камер засуджених до довічного позбавлення волі молодший інспектор, відчинивши перші двері з боку коридору, вимагає від засуджених підійти до дверей і повернутися обличчям до протилежної стіни, при цьому тримати руки у положенні «за спиною», після чого через квартиру надіти засудженому наручники. Надівши на усіх засуджених наручники, і, переконавшись, що засуджені відійшли до протилежної стіни, відкриває внутрішні двері. Після виведення з камери проводиться неповний обшук засуджених, при необхідності із застосуванням технічних засобів виявлення та контролю. Виведення зазначеної категорії засуджених із камер здійснюється по одному в супроводі двох представників адміністрації та молодшого інспектора-кінолога із службовим собакою.

При переміщенні засудженого до довічного позбавлення волі один молодший інспектор іде попереду, оглядаючи маршрут руху. Засуджений іде на відстані

двох-трьох метрів від нього. На відстані одного метра за засудженим йде решта молодших інспекторів. Організацією переміщення засуджених до довічного позбавлення волі керує особисто ЧПНУ або його заступник, які у всіх випадках ідуть останніми».

III. ВІДПОВІДНА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

А. Доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмена) про стан дотримання і захисту прав і свобод людини в Україні

55. У Доповіді за 2000–2001 рр. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини охарактеризувала проблему жорстокого поводження на стадії досудового слідства як таку, що має системний характер. Зокрема, вона зазначила, що:

«...заради отримання зізнання чи показань проти інших осіб у перші години після затримання людей у міліції б'ють, принижують їхню гідність, піддають тортурам. Катування і жорстокі, такі, що принижують честь і гідність людини, види поводження з громадянами в органах внутрішніх справ на досудових стадіях кримінального судочинства мають масовий та системний характер, що свідчить про брутальні порушення прав людини та зловживання владою...»

56. Згідно зі словами Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини той факт, що від працівників міліції вимагається збільшити відсоток розкритих справ, переданих на розгляд суду, сприяв застосуванню катувань. У доповіді було зазначено: «Недостатній рівень кваліфікації слідчих в умовах, коли для суду достатнім доказом часто є особисте зізнання підозрюваного, породжує бажання швидко «вибивати згоду» на нескоені злочини...»

57. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини також зауважила про відсутність належної реакції з боку прокуратур на скарги з твердженнями про катування працівниками міліції та зазначила, що перевірки, які здійснюються прокуратурами, часто є поверховими та тривалими. Вона також зауважила, що коли такі справи потрапляли на розгляд судів, останні загалом були не дуже схильні застосовувати адекватні санкції до працівників міліції, відповідальних за катування та інші форми жорстокого поводження. Згідно з відомостями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2000 році за цей вид злочину було засуджено 55 працівників міліції, але тільки для 22 з них визначено міру покарання у виді позбавлення волі.

58. У своїх наступних річних доповідях про стан захисту прав людини в Україні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини робила подібні зауваження стосовно проблеми жорстокого поводжен-

ня в міліції. Наприклад, у доповіді 2010 року вона зазначала, що (витяги з пункту 2.3 Доповіді):

«...Правоохоронці б'ють людей для визнання ними вини, підвищення показника розкриття злочинів, заради отримання хабара або пограбування.

Більшість таких випадків відбувається у службових кабінетах. Катування мають місце, на жаль, у всіх регіонах України, про що свідчать і результати проваджень Уповноваженого, інформація органів прокуратури, правозахисників, вироки судів, дані МВС України. Усе це відбувається в різних місцях, з різними людьми і за різних обставин. Але, напевне, спільним для таких випадків є те, що людина в нашій державі не може почуватися вільною, захищеною від злочинних зазіхань з боку представників влади.

...

На жаль, знущання над людьми, жорстоке ставлення правоохоронців до людини набуло дуже брутальних форм і дедалі частіше призводить до загибелі затриманих. У 2008 р. працівниками органів внутрішніх справ закатовано до смерті чотири людини, у 2009 — три, у 2010 — вісім!»

59. У доповіді 2011 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини охарактеризувала вирішення проблеми жорстокого поводження як один з пріоритетів її роботи, зазначивши, що третина з близько 5000 скарг на дії працівників міліції, які щороку надходять до неї, стосуються цієї проблеми. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини висловила переконання, що для того, щоб викоринити катування під час тримання під вартою в міліції, необхідно «ліквідувати в цій структурі корупцію, змінити оцінку ефективності діяльності працівників міліції за ознакою кількості розкриття злочинів, припинити зловживання арештами та адміністративними затриманнями людей, надати реальну можливість затриманій особі користуватися послугами адвоката, ввести статистичну звітність випадків застосування фізичного насильства до людей та створити належний механізм розслідувань скарг з приводу катувань, а також Національний механізм запобігання катуванням...» (пункт 3.4 доповіді).

В. Аналітичний звіт Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів 2011 року

60. Звіт ґрунтується на ретельному аналізі інформації про стан дотримання прав людини у 2011 році, який включає офіційну статистику, нормативні акти, дослідження неурядових організацій, індивідуальні скарги та публікації у засобах масової інформації. Згідно зі звітом тільки протягом 2011 року приблизно 980 200 осіб постраждали від жорстокого поводження в міліції, з них 35 осіб загинуло. У цьому році було надіслано 1300 скарг громадян стосовно жорстокого поводження з боку працівників міліції, і тільки близько 5 % з них були визнані обґрунтованими. Прокуратурами було порушено 5 кри-

мінальних справ щодо працівників міліції за обвинуваченням у катуванні та 15 справ — за обвинуваченнями у заподіянні тілесних ушкоджень та вчиненні працівниками міліції умисного вбивства.

У звіті також міститься наступний витяг знеоприлюдненої вказівки Міністерства внутрішніх справ України від 24 січня 2011 року:

«...Численні скарги громадян на працівників міліції свідчать про те, що цілі, методи і практика роботи органів внутрішніх справ не змінилися. У них переважає репресивна спрямованість, зневага до прав, інтересів та свобод громадян, насамперед через застосування тортур, нелюдське поводження або таке, що принижує гідність особи, фізичне та психічне примушування до підозрюваних. Крім того, через низький професійний рівень значної частини працівників та елементарне невміння використовувати надані законом повноваження у сфері оперативно-розшукової діяльності ними застосовуються недозволені методи дізнання...».

С. Рішення національних судів, надані Урядом

61. Уряд надав копії рішень, ухвалених за скаргами на жорстоке поводження з боку працівників міліції, поданими двома фізичними особами — В. П. та І. П., які були затримані міліцією 2 квітня 2009 року та звільнені у той самий день. Працівники міліції, як стверджувалося, намагалися примусити скаржників зізнатися у вчиненні певних кримінально-караних діянь. За висновками судово-медичної експертизи, проведеної після їхнього звільнення, обидва скаржники зазнали тілесних ушкоджень або у той самий день, або за декілька днів до того.

62. Копії матеріалів містили дві постанови прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи, які згодом були скасовані вищими прокурорськими інстанціями та судом. Суд встановив, що перевірка прокуратури була неповною та необ'єктивною, та що необхідно було опитати ще декількох осіб, включаючи одного зі скаржників, а також вивчити певні медичні документи. Третя постанова, прийнята прокуратурою, містила посилання на медичні документи, зазначені судом, та на показання однієї особи, зазначеної у судовому рішенні. Було зроблено висновок, що скарги були необґрунтованими та що скаржники зазнали тілесних ушкоджень до затримання. Суду невідомо, чи це останнє рішення було оскаржене до суду.

IV. ВІДПОВІДНІ МАТЕРІАЛИ РАДИ ЄВРОПИ

А. Доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК)

63. 1 грудня 2004 року КЗК оприлюднив доповідь за результатами свого візиту до України 24 листопада — 6 грудня 2002 року. У відповідних частинах доповіді 2004 року зазначалося таке:

«...

2. Катування та інші форми жорстокого поводження

17. Поводження з особами, позбавленими волі співробітниками оперативних відділів міліції, залишається джерелом серйозної стурбованості КЗК і зараз, через чотири роки після його першого візиту до України. Знову було отримано безліч скарг на фізичне жорстоке поводження під час затримання, особливо у ході допитів.

...

18. Немає потреби перелічувати тут форми фізичного жорстокого поводження, що описані в скаргах, оскільки вони вже були перелічені в пункті 18 про візит 2000 року. Як і раніше, у багатьох випадках жорстокість поводження була такою, що може бути прирівняна до катувань.

...

20. У світлі наявної інформації КЗК може зробити ті ж висновки, що й у 1998 і 2000 роках, а саме, що особи, позбавлені волі працівниками правоохоронних органів, піддаються значному ризику фізичного жорстокого поводження, що межує із катуваннями, під час затримання та/або перебування під вартою у міліції (особливо під час допитів).

Візит 2002 р. показав, що рекомендації, надані КЗК у попередньому звіті й спрямовані на введення стратегії запобігання жорстокому поводженню, виконуються повільно...

22. Безсумнівно, одним з найбільш ефективних засобів запобігання жорстокому поводженню з особами, позбавленими волі, є ретельне розслідування компетентними органами всіх скарг на таке поводження і, у разі потреби, відповідне покарання винних. Це матиме сильний стримуючий ефект. Навпаки, якщо компетентні органи не будуть належним чином реагувати на скарги, співробітники міліції, схильні до жорстокого поводження, незабаром повірять у свою безкарність.

23. У зв'язку з цим треба з сумом зазначити, що делегація КЗК знову чула скарги, що прокурори й судді не звертають уваги на заяви про жорстоке поводження, навіть якщо в потерпілого є наявні ушкодження.

Це підтверджується і цифрами, наданими Генеральною прокуратурою України. Протягом перших 10 місяців 2002 року українські прокурори не порушили жодної кримінальної справи проти співробітників правоохоронних органів за статтями 126 (образа й побіи) і 127 (катування) Кримінального кодексу».

64. КЗК дійшов подібних висновків і стосовно тверджень щодо жорстокого поводження з боку працівників міліції та відсутності ефективного розслідування таких випадків у своїх доповідях за результатами візитів до України з 9 до 21 жовтня 2005 року (пункти 15–38 доповіді 2005 року) та з 9 до 21 вересня 2009 року (пункти 12–25 доповіді 2009 року). У попередніх зауваженнях стосовно свого візиту до України з 29 листопада по 6 грудня 2011 року, оприлюднених 12 березня 2012 року, КЗК зазначив, що «явище неналежного поводження з боку працівників міліції залишається широко розповсюдженим та що особи несуть серйозний ризик бути підданими неналежному

поводженню, коли перебувають в руках міліції (зокрема, якщо вони швидко не зізнаються у вчиненні злочинів, у скоєнні яких вони підозрюються)».

65. Під час візиту у 2005 році делегація КЗК також відвідала Темнівську колонію № 100 для чоловіків, включаючи сектори для чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі, та тимчасовий сектор для утримання жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, при Харківській колонії № 54. КЗК дійшов наступних висновків стосовно певних аспектів умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі (пункт 113 доповіді 2005 року):

«...Далі, хоча неприйнятна практика систематичного заковування ув'язнених у наручники при виході з камери була нарешті скасована для жінок, для чоловіків вона, як і раніше, існує.

Загалом, відношення до даної категорії ув'язнених у колонії № 100 надмірно спрямоване на дотримання безпеки, коли персонал постійно підкреслює їх «небезпеку». На додаток, делегація помітила дротову клітку в кімнаті персоналу, до якої, за словами ув'язнених, їх замикають при бесідах з працівниками колонії.

66. КЗК закликав державні органи України «негайно припинити практику систематичного заковування в наручники чоловіків при виході з камери».

В. Доповіді Комісара Ради Європи з прав людини пана Томаса Хаммарберга щодо його візитів до України

67. 26 вересня 2007 року Комісар Ради Європи з прав людини оприлюднив доповідь за результатами свого візиту до України з 10 до 17 грудня 2006 року, в якій він, *inter alia*, зазначив, що «практично всі, з ким розмовляв Комісар, в тому числі й керівники політичних груп у Верховній Раді, представники правоохоронних органів і неурядових організацій, підтвердили, що катування є дуже поширеним явищем в Україні» (пункт 44 доповіді від 26 вересня 2007 року). Під час свого візиту у листопаді 2011 року Комісар Ради Європи з прав людини зробив у цьому контексті такі спостереження (пункт 93 доповіді, оприлюдненої 23 лютого 2012 року):

«Жорстоке поводження з боку міліції щодо осіб, які знаходяться під вартою, в Україні є постійною проблемою, яка піднімалася в низці доповідей Комітету з попередження тортур Ради Європи. Звіти міжнародних неурядових організацій вказують на те, що це явище підтримується культурою безкарності міліції. Заявники, які висувують добре обґрунтовані звинувачення щодо серйозних порушень, часто отримують стандартну відповідь, що «докази вчинення злочину відсутні». Утім, про переважну більшість випадків, як серйозних, так і незначних, державним органам не повідомляють взагалі, тому що жертви бояться помсти з боку міліції або невіряють у те, що будуть вжиті будь-які заходи».

С. Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам учасникам про європейські пенітенціарні правила, ухвалена 11 січня 2006 року (Додаток)

68. Відповідні витяги з Додатку до Рекомендації, ухваленої на 952-му засіданні Комітету міністрів, передбачають таке:

«...»

Заходи стримування

68.1. Використання ланцюгів і кайданів має бути заборонено.

2. Наручники, гамівні сорочки та інші засоби обмеження руху не застосовуються за винятком наступних випадків:

а. якщо це необхідно для запобігання втечі під час перевезення, за умови, що вони будуть зняті, коли ув'язнений з'явиться перед судовою або адміністративною владою, якщо адміністративна влада не прийме іншого рішення; або

б. за наказом начальника, якщо інші методи контролю не дають результатів, для запобігання нанесенню ув'язненим травм самому собі, іншим абордля запобігання серйозного псування майна, за умови, щовтаких випадках начальник негайно має сповістити про це лікаря та доповісти до вищої інстанції пенітенціарної влади.

3. Засоби стримування не повинні застосовуватися довше, ніж це абсолютно необхідно.

4. Характер застосування засобів стримування мусить конкретно визначатися національним законодавством.»

Д. Зауваження тарішення Комітету міністрів стосовно виконання рішень, якітосуютьспитаньжорстокогоповодження збоку працівників міліції тавідсутності ефективного розслідування

69. На великій кількості засідань Комітет міністрів розглядав у світлі пункту 2 статті 46 Конвенції заходи, вжиті Урядом України з метою дотримання рішень Суду щодо нелюдського та такого, що принижує гідність, поведження із заявниками та/або відсутності ефективного засобу юридичного захисту, в рамках якого можна б було подати відповідні скарги, та відсутності процесуальних гарантій для осіб, що тримаються під вартою в міліції.

70. Наприклад, на 1100му засіданні, що відбулося 1–2 грудня 2010 року, до порядку денного Комітету були внесені вісім таких рішень, а саме: у справах «Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*) (заява № 38722/02, від 5 квітня 2005 року), «Козинець проти України» (*Kozinets v. Ukraine*) (заява № 75520/01, від 6 грудня 2007 року), «Кобець проти України» (*Kobets v. Ukraine*) (заява № 16437/04, від 14 лютого 2008 року), «Ісмаїлов проти України» (*Ismailov v. Ukraine*) (заява № 17323/04, від 27 листопада 2008 року), «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*) (заява № 34331/03, від 27 листопада 2008 року), «Суптель проти України» (*Suptel v. Ukraine*) (заява № 39188/04, від 19 лютого 2009 року), «Вергельський проти України» (*Vergelskyu v.*

Ukraine) (заява № 19312/06, від 12 березня 2009 року) та «*Дрозд проти України*» (*Drozdz v. Ukraine*) (заява № 12174/03, від 30 липня 2009 року).

71. Згідно з матеріалами засідання (див. документ СМ/Del/OJ/DH(2010)1100), заступники міністрів зазначили, що з часу подій державні органи України вжили низку заходів для запобігання новим подібним порушенням. Проте, незважаючи на ці заходи, «умисне жорстоке поводження з особами, що тримаються під вартою, з боку працівників міліції при виконанні ними службових повноважень залишається розповсюдженим в Україні». Заступники міністрів також зазначили, що від України очікується комплексний «план дій», в якому повинні міститися відомості про заходи, що передбачаються або вже вжиті у сфері боротьби зі зловживаннями при триманні осіб під вартою та оцінка того, яким чином зазначені заходи подолають порушення, встановлені Судом.

72. Таким чином, розгляд питання було відкладено до часу надання Урядом України «плану дій».

Е. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо викорінення безкарності за серйозні порушення прав людини

73. На своєму 1110му засіданні 30 березня 2011 року Комітет міністрів ухвалив Керівні принципи, в яких викладаються конкретні заходи, яких держави-учасниці повинні вжити для забезпечення притягнення до відповідальності осіб, які несуть відповідальність за дії, що становлять серйозні порушення прав людини (включаючи порушення статей 2, 3, 4 та 5 Конвенції), та гарантувати жертвам порушень прав людини право на ефективний засіб юридичного захисту.

V. ІНШІ ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

А. Заключні зауваження Комітету ООН з прав людини і висновки та рекомендації Комітету ООН проти катувань

74. Стурбованість з приводу «продовження існування широко розповсюдженого застосування катувань» було висловлене Комітетом ООН з прав людини в його заключних зауваженнях щодо України, оприлюднених у листопаді 2001 року.

75. На своїй тридцять восьмій сесії (30 квітня — 18 травня 2007 року) Комітет ООН проти катувань розглянув п'яту періодичну доповідь щодо України. У відповідних витягах з його висновків зазначається таке:

«...»

9. Комітет глибоко стурбований твердженнями про катування підозрюваних і жорстоке поводження з ними під час тримання під вартою, а також розповсюдженою інформацією про порушення, які мають місце в період між затриманням і доставлянням затриманого до судді, що не забезпечує затриманим достатніх правових гарантій...

10. Комітет стурбований тим, що розслідування скарг на катування і жорстоке поводження не ініціюється вчасно і не проводиться об'єктивно й ефективно, зокрема, через проблеми, пов'язані із подвійною роллю Генеральної прокуратури, яка уповноважена: 1) підтримувати державне обвинувачення і 2) здійснювати нагляд за належним проведенням розслідування. Комітет звертає увагу на конфлікт інтересів між цими двома повноваженнями, що приводить до відсутності незалежного контролю у випадках, коли розслідування Генеральна прокуратура не ініціює. Крім того, відсутні відомості про роботу Генеральної прокуратури, такі як статистика кримінальних розслідувань, обвинувачень і вироків, як, мабуть, відсутній і механізм збирання цієї інформації...

11. Комітет стурбований існуючою системою розслідування, за якою головним видом доказів для обвинувачення служать визнавальні показання, що створює умови, сприятливі для застосування до підозрюваних катувань і жорстокого поводження з ними. Комітет шкодує, що держава-учасниця не досить чітко встановила ті правові положення, які б гарантували те, що будь-які свідчення, отримані під катуваннями, не приймалися б як докази у будь-якому провадженні, як передбачається Конвенцією.

В. Витяги з доповідей Міжнародної Гельсінської федерації з прав людини та «Amnesty International» щодо України

76. У своїй доповіді 2002 року про порушення прав людини Міжнародна Гельсінська федерація з прав людини навела такі результати спостережень щодо України:

«Практика катувань та жорстокого поводження з боку правоохоронців продовжувала своє існування, яків попередні роки, а порушники рідко притягувалися до відповідальності. Як повідомляють, працівники міліції завдавали затриманим ударів руками і ногами та застосовували до них різноманітні методи катувань, включаючи удусення.

Перевірки випадків стверджуваних порушень з боку працівників міліції були повільні та неповні. Згідно з відомостями Уряду було офіційно зафіксовано близько 185 випадків зловживання правоохоронцями владою у той час, коли у таких злочинах у 2000 році було обвинувачено приблизно 200 працівників міліції. Як повідомляють, протягом 2001 року Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, за повідомленнями, отримав більше ніж 300 скарг на порушення працівниками міліції прав людини, при цьому 50 з них стосувались фізичного та психологічного примусу».

77. Доповідь «AmnestyInternational» 2001 року стосувалася «розповсюджених та наполегливих тверджень щодо катувань правоохоронцями осіб, які тримаються під вартою, та жорстокого поводження з ними». Наступні доповіді містили подібні спостереження.

78. У нещодавній публікації, що стосувалася цього питання, під назвою «Тупа сила: катування та безкарність міліції в Україні» (12 жовтня 2011 року) організація «AmnestyInternational» зазначила:

«За деякими оцінками, в Україні кожного року сотні тисяч людей, можливо, є потерпілими від знущань співробітників правоохоронних органів. Порушення варіюються від незначних порушень Кримінально-процесуального кодексу до расових образ, вимагань, катувань та інших видів жорстокого поводження і допущення смерті під час перебування під вартою.

Цим порушенням сприяє культура безкарності правоохоронців в Україні. На скарги, які базуються на добре обґрунтованих звинуваченнях у серйозних порушеннях прав людини, часто дають стандартну відповідь щодо відсутності «ознак складу злочину». Однак про переважну більшість випадків, як незначних, так і серйозних, потерпілі зовсім не повідомляють владним структурам, тому що вони бояться помсти з боку співробітників міліції або не вірять у те, що щось можна зробити...»

79. Висновок доповіді пропонував Урядові України «вирішити три найголовніших проблеми: брак регулярного моніторингу місць утримання під вартою, відсутність незалежних органів розслідування та небажання переслідувати працівників міліції за законом».

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

80. Суд зазначає, що після комунікації справи Уряду держави-відповідача заявник подав скаргу про те, що він не міг отримати допомогу, якої він потребував для забезпечення життєвих потреб, оскільки не мав коштів, аби найняти помічника. Він послався на те, що Пенсійний фонд України відмовив йому у виплаті допомоги у зв'язку з інвалідністю на тій підставі, що він є ув'язненим.

81. На думку Суду, нові скарги не є уточненням початкової заяви заявника до Суду, поданої на шість років раніше, щодо якої сторони надали свої зауваження. Таким чином, Суд вважає, що недоречно зараз обговорювати ці питання в контексті цієї справи (див. рішення від 19 квітня 2005 року у справі «Пиряник проти України» (*Piryaniuk v. Ukraine*), № 75788/01, п. 20).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

82. Заявник скаржився, що під час тримання його під вартою він зазнав катування з боку працівників міліції і що його скаргу про катування не було належним чином розглянуто. Зокрема, він стверджував, що при проведенні перевірки прокурори безпідставно обмежилися пи-

танням законності застосування сили працівниками міліції під час його затримання.

Він також скаржився, що державні органи не забезпечили його адекватним лікуванням, унаслідок чого він став інвалідом.

Згідно з твердженнями заявника, умови тримання його в Дніпропетровській виправній колонії були такими, що принижують гідність, враховуючи, зокрема, те, що щоразу при виведенні з камери йому надівали наручники.

Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

83. Суд зазначає, що скарги заявника за статтею 3 Конвенції стосуються, по суті, кількох окремих категорій питань, а саме: і) стверджуваного катування заявника працівниками міліції та неефективного розслідування його скарг з цього приводу; ii) стверджуваної неадекватності медичної допомоги, яку надавали заявникові; iii) стверджуваної незадовільності умов тримання заявника в Дніпропетровській колонії. Суд розглядатиме ці питання по черзі.

А. Стверджуване катування працівниками міліції та неефективне розслідування

1. Прийнятність

84. Уряд доводив, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції скарга заявника про катування працівниками міліції має бути відхилена з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки заявник не оскаржив постанову від 26 січня 2001 року ані до органів прокуратури вищого рівня, ані до судів. Посилаючись на рішення Суду у справах «*Науменко проти України*» (*Naumenko v. Ukraine*), заява № 42023/98, від 10 лютого 2004 року, та «*Яковенко проти України*» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, від 25 жовтня 2007 року, Уряд зазначив, що ситуації заявника оскарження постанови до прокурорів і судів слід вважати ефективним засобом юридичного захисту. У відповідь на запитання Суду щодо практики національних органів з розгляду подібних скарг про жорстоке поводження Уряд надав копії кількох рішень, прийнятих прокурорами і судами стосовно двох фізичних осіб (див. пункти 61–62 вище).

85. Згідно з твердженнями Уряду, подання заявником скарги до суду, який розглядав його справу по суті, не звільняло його від обов'язку вичерпати засіб юридичного захисту, передбачений статтею 2361 Кримінально-процесуального кодексу. Заявник не обґрунтував своєї позиції щодо відсутності у суду першої інстанції повноважень

переглянути постанову від 26 січня 2001 року по суті. Оскільки заявник не скористався процедурою, передбаченою статтею 2361 Кримінально-процесуального кодексу, він не міг стверджувати про її неефективність.

86. Уряд висловив думку, що, якщо скарги заявника за статтею 3 Конвенції розглядатимуться Судом, то це суперечитиме принципу субсидіарності конвенційної системи.

87. Заявник не погодився.

88. Суд повторює, що вимога, згідно з якою перед зверненням до Суду заявник повинен використати національні засоби юридичного захисту, є важливим аспектом встановленого Конвенцією захисного механізму, який є субсидіарним по відношенню до національних систем захисту прав людини (див. рішення від 16 вересня 1996 року у справі «*Akdivar та інші проти Туреччини*» (*Akdivar and Others v. Turkey*), п. 65, *ReportsofJudgmentsandDecisions 1996-IV*, та нещодавнє рішення від 16 грудня 2010 року у справі «*A, B і C проти Ірландії*» (*A, B and C v. Ireland*) [ВП], заява № 25579/05, п. 142). Для цього пункт 1 статті 35 Конвенції надає національним органам, насамперед судам, можливість запобігти стверджуваним порушенням Конвенції або виправити їх до того, як відповідні скарги буде подано до Суду. Проте, вичерпанню підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які у відповідний час є ефективними та доступними як теоретично, так і практично. Зокрема, такі засоби юридичного захисту мають бути спроможними забезпечити виправлення ситуації, щодо якої було подано скарги заявника та достатні шанси на успіх (див. рішення від 17 вересня 2009 року у справі «*Скоппола проти Італії (№ 2)*» (*Scoppola v. Italy (no. 2)*) [ВП], заява № 10249/03, п. 71).

89. Навіть у разі, якщо засіб юридичного захисту є зазвичай доступним у національній системі, можуть існувати особливі обставини, які звільняють заявника від обов'язку скористатися ним (див., наприклад, рішення у справі «*Сейдович проти Італії*» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 55, *ECHR 2006-II*). Крім того, це правило незастосовне до ситуацій, щодо яких доведено існування адміністративної практики неодноразового вчинення дій, несумісних з вимогами Конвенції, та неприховано толерантного ставлення до них з боку державних органів, і характер яких робить відповідне провадження марним та неефективним (див. рішення від 18 грудня 1996 року у справі «*Аксой проти Туреччини*» (*Aksoy v. Turkey*), п. 52, *ReportsofJudgmentsandDecisions 1996-VI*).

90. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зазначає, що зі скаргою про катування працівниками міліції заявник звернувся до прокурора через відносно незначний період часу після відповідних подій. Прокурор встановив, що тілесні ушкодження виникли у заявника внаслідок законного й пропорційного застосування сили працівниками міліції під час його затримання, і відмовив у пору-

шенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Через десять місяців після цього заявник звернувся зі скаргою про катування працівниками міліції до суду, який розглядав його кримінальну справу по суті. Суд, посилаючись виключно на висновки прокурора, відхилив скаргу заявника як необґрунтовану.

91. Уряд вважав, що заявник повинен був оскаржити постанову прокурора до вищестоящих прокурорів або до суду, скориставшись відповідною процедурою, передбаченою законодавством України, а не чекати судового розгляду кримінальної справи щодо нього, аби подати цю скаргу.

92. Суд докладно проаналізує ефективність цих засобів.

93. Суд зауважує, що в попередній справі проти України він визнав, що звернення до вищестоящих прокурорів зі скаргою про порушення, допущені при проведенні перевірки за скаргами на катування працівниками міліції є, в принципі, ефективним засобом юридичного захисту (див. згадане вище рішення від 10 лютого 2004 року у справі «*Науменко проти України*» (*Naumenko v. Ukraine*), п. 138). У кількох інших справах Суд також встановив, що постанови прокурорів про відмову в порушенні кримінальної справи за подібними скаргами можуть також бути оскаржені до суду згідно з процедурою, передбаченою статтею 2361 Кримінально-процесуального кодексу, що, в принципі, відповідає вимогам щодо засобу юридичного захисту, вичерпання якого вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції (див. згадане вище рішення від 25 жовтня 2007 року у справі «*Яковенко проти України*» (*Yakovenko v. Ukraine*), пп. 70–71; рішення у справах «*Коктиш проти України*» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, п. 81, від 10 грудня 2009 року, та «*Найден проти України*» (*Naydyon v. Ukraine*), заява № 16474/03, п. 46, від 14 жовтня 2010 року). У своїх висновках Суд виходив, головним чином, з того, що згідно зі згаданою процедурою національні суди мають повноваження розглянути всі відповідні докази, скасувати постанову прокурора та порушити кримінальну справу. Тому скарги заявників на жорстоке поводження та неефективність розслідування були відхилені з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки заявники не звернулися з ними до судів (див. згадані вище рішення у справах «*Яковенко проти України*» (*Yakovenko v. Ukraine*), п. 73, «*Коктиш проти України*» (*Koktysh v. Ukraine*), п. 82, та «*Найден проти України*» (*Naydyon v. Ukraine*)).

94. Однак у низці інших справ проти України, в яких заявники оскаржували до вищестоящих прокурорів і/або судів постанови про відмову в порушенні справи за їхніми скаргами на погане поводження з боку працівників міліції, Суд вказав, що звернення з такими скаргами не забезпечили ефективності відповідної службової перевірки. Зокрема, з огляду на висновки Суду у згаданих вище рішен-

нях у справах «*Козинець проти України*» (*Kozinets v. Ukraine*) (пп. 61–65), «*Кобець проти України*» (*Kobets v. Ukraine*) (пп. 53–57), «*Ісмаїлов проти України*» (*Ismailov v. Ukraine*) (пп. 44–47), «*Спінов проти України*» (*Spinov v. Ukraine*) (пп. 56–58), «*Вергельський проти України*» (*Vergelskyu v. Ukraine*) (пп. 98–103), «*Дрозд проти України*» (*Drozd v. Ukraine*) (п. 67), а також в рішеннях у справах «*Білий проти України*» (*Bilyu v. Ukraine*), заява № 14475/03, пп. 70–71, від 21 жовтня 2010 року, «*Самардак проти України*» (*Samardak v. Ukraine*), заява № 43109/05, пп. 44–48, від 4 листопада 2010 року, «*Ковальчук проти України*» (*Kovalchuk v. Ukraine*), заява № 21958/05, пп. 66–70, від 4 листопада 2010 року, «*Силенок і «Техносервісплюс» проти України*» (*Sylenok and TekhnoservisPlus v. Ukraine*), заява № 20988/02, пп. 75–77, від 9 грудня 2010 року, «*Душка проти України*» (*Dushka v. Ukraine*), заява № 29175/04, пп. 56–61, від 3 лютого 2011 року, «*Бочаров проти України*» (*Bocharov v. Ukraine*), заява № 21037/05, пп. 57–60, від 17 березня 2011 року, «*Нечипорук і Йонкало проти України*» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, пп. 162–164, від 21 квітня 2011 року, «*Коробов проти України*» (*Korobov v. Ukraine*), заява № 39598/03, пп. 79–83, від 21 липня 2011 року, «*Ошурко проти України*» (*Oshurko v. Ukraine*), № 33108/05, пп. 89–91, від 8 вересня 2011 року, та «*Тесленко проти України*» (*Teslenko v. Ukraine*), № 55528/08, пп. 107–119, від 20 грудня 2011 року, вбачається, що, хоча прокурори і суди, розглянувши скарги на неналежність проведеної перевірки, давали (у багатьох випадках — неодноразові) вказівки щодо необхідності вжиття певних заходів під час нової (або триваючої) перевірки, такі вказівки належним чином не виконувались або цілком ігнорувались. Це часто призводило до тривалого і неодноразового розгляду таких скарг прокуратурою і судами, але без будь-якого суттєвого результату (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «*Вергельський проти України*» (*Vergelskyu v. Ukraine*), пп. 98–99).

95. Надані Урядом на підтвердження аргументу проневищання засобів юридичного захисту національні рішення не розвіюють цих сумнівів. У справах, яких вони стосуються, особлива вказівка національного суду допитати під час нової перевірки кількох осіб була виконана лише частково. Зокрема, слідчі не допитали всіх осіб, зазначених у рішенні суду.

96. Суд також зазначає, що згідно з процедурою, встановленою статтею 2361 Кримінально-процесуального кодексу, національні суди взагалі не мають повноважень проводити незалежне розслідування або встановлювати факти (див. пункт 45 вище та згадане вище рішення у справі «*Яковенко проти України*» (*Yakovenko v. Ukraine*), п. 70).

97. Беручи до уваги вищезазначене та особливо враховуючи значний масив практики Суду з цього питання (див. пункт 94 вище), Суд доходить висновку, що процедури оскарження постанов до вище-

стоящих прокурорів та до судів не виявилися спроможними забезпечити адекватне виправлення ситуації у зв'язку зі скаргами про жорстоке поводження з боку працівників міліції та неефективне розслідування.

98. Тому Суд визнає, що у справі, яка розглядається, заявник не був зобов'язаний скористатися згаданими процедурами оскарження і що заперечення, наведене Урядом з цього приводу, має бути відхилено.

99. Суд зазначає, що на національному рівні заявник вжив достатніх заходів, аби довести свої скарги про катування працівниками міліції до відома національних органів. Таким чином, він дотримався вимоги пункту 1 статті 35 Конвенції щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (див. згадане вище рішення у справі *«Силенок і «Техносервісплюс» проти України» (SylenokandTekhnoservisPlus v. Ukraine)*, п. 76). Суд також зазначає, що відхилення скарг заявника прокурором 26 січня 2001 року не перешкоджало національним судам розглянути їх по суті під час розгляду кримінальної справи щодо заявника (див. пункти 41 і 43). За цих обставин цілком правомірним є те, що заявник чекав завершення судового розгляду, щоб звернутися з цими скаргами до Суду і, таким чином, ним було дотримано вимогу шестимісячного строку, встановлену пунктом 1 статті 35 Конвенції.

100. Суд також визнає, що ця частина заяви не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

а. Доводи сторін

101. Заявник скаржився, що працівники міліції катували його, щоб домогтися від нього зізнання у вчиненні злочину, і що ефективного розслідування цих подій проведено не було.

102. Посилаючись на висновки прокурора, наведені у постанові від 26 січня 2001 року, Уряд стверджував, що скарга заявника на катування його працівниками міліції з метою примусити зізнатись у вчиненні злочину, є необгрунтованою. Уряд також доводив, що держава дотрималась свого обов'язку за статтею 3 Конвенції провести розслідування за цією скаргою.

103. Уряд зазначив, що тілесні ушкодження заявника, виявлені під час медичних обстежень у січні 2001 року, виникли внаслідок законного і пропорційного застосування працівниками міліції сили під час затримання заявника.

104. На думку Уряду, держава дотрималась свого обов'язку за статтею 3 Конвенції провести розслідування за небезпідставною скаргою про катування.

в. Оцінка Суду

105. Суд зауважує, що скарги заявника стосуються як матеріального, так і процесуального аспекту статті 3 Конвенції. Щодо матеріального аспекту, Суд зазначає, що версії сторін збігаються в тому, що тілесні ушкодження, про які йдеться у скарзі, зокрема, травму очей, заявник отримав під час сутички з працівниками міліції. Ці тілесні ушкодження, які спочатку кваліфікували як легкі, виявилися настільки серйозними, аби становити поведження, заборонене статтею 3 Конвенції (див., для порівняння, згадане вище рішення у справі «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*), п. 50, а також рішення у справі «Ошурко проти України» (*Oshurko v. Ukraine*), пп. 71–72).

106. Таким чином, скарга заявника на катування працівниками міліції, яку він належним чином заявив на національному рівні (див. пункт 99 вище), була *prima facie* небезпідставною, і, враховуючи усталену практику Суду з вирішення таких питань, органи влади були зобов'язані провести ефективне офіційне розслідування (див. рішення від 28 жовтня 1998 року у справі «Асьонов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 102, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII).

107. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності від 4 квітня 2000 року у справі «МакКерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95). Отже, Суд вважає за належне спочатку дослідити, чи було належним чином розслідувано скаргу заявника. Потім, з урахуванням відповідних висновків національних органів, Суд розгляне питання, чи мало місце зазначене погане поведження.

і. Стверджуване не проведення розслідування за скаргою заявника про катування працівниками міліції

108. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції вимагає, аби розслідування небезпідставних скарг про погане поведження було ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати те, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. згадане вище рішення у справі «Асьонов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 103, та інші рішення). Вони повинні вживати всіх заходів для отримання всіх наявних доказів, які мають відношення до події, *inter alia*, показань очевидців та експертних ви-

снотків (див. рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, п. 104, і наступні після нього, *ECHR* 1999IV, і «Гюль проти Туреччини» (*Gul v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року).

109. Розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див. згадане вище рішення у справі «Асьонов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 102, та рішення від 6 квітня 2000 року у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, *ECHR* 2000-IV).

110. Що стосується обставин справи, яка розглядається, Суд зауважує, що перевірку було проведено прокурором після того, як під час допиту заявника 15 січня 2001 року він помітив у нього ушкодження (див. пункти 9–11 вище). Перевірку було закінчено впродовж відносно короткого строку. Під час перевірки було отримано відповідні медичні докази та відібрано пояснення у працівників міліції, які брали участь у затриманні заявника. Ці докази, разом з показаннями, які заявник дав під час допиту 15 січня 2001 року, послужили підставою для прийняття прокурором постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Прокурор встановив, що деякі тілесні ушкодження заявник отримав під час затримання, а деякі з них були спричинені комахами.

111. Хоча оцінка відповідних доказів і формулювання висновків на підставі такої оцінки є завданням насамперед національних органів (у цій справі — прокурора), Суд не може не звернути увагу на те, що висновки прокурора не містять важливих деталей і відповідного обґрунтування.

112. Зокрема, прокурор не встановив, яким був перебіг подій та яким чином заявникові було заподіяно тілесні ушкодження. Його висновки про те, що «при спробі [заявника] вчинити опір... до нього були застосовані засоби фізичного впливу» і що «[тілесні ушкодження заявника] утворилися від дії тупих твердих предметів», є досить нечіткими та плутаними.

113. Суд також зазначає, що в постанові прокурора не розглядалась скарга заявника про його катування після затримання. Видається, що прокурор не вважав за необхідне проводити перевірку за такою скаргою і спирався на первісні показання заявника, в яких той заперечував факт жорстокого поводження, незважаючи на те, що пізніше заявник став стверджувати протилежне (див. пункти 14–15 вище).

114. У будь-якому разі, навіть припускаючи, що заявник зазнав тілесних ушкоджень унаслідок намагання працівників міліції подолати його опір затриманню, прокурор не зробив жодних спроб дослідити питання законності та пропорційності застосування до заявника сили.

115. Враховуючи зазначені вище недоліки прокурорської перевірки, Суд визнає, що вона не була ретельною і, отже, не відповідала вимогам статті 3 Конвенції.

116. Неодноразові звернення заявника до судів, які розглядали його кримінальну справу, зі скаргами на те, що зізнання у вчиненні злочину було отримано від нього в результаті катування, не були розглянуті ані в контексті оцінки допустимості цих визнавальних показань, ані в контексті окремої перевірки. Суди відхилили ці скарги заявника як необґрунтовані, спираючись виключно на постанову прокурора від 26 січня 2001 року.

117. Перевірка, проведена вищестоящим прокурором у 2005 році, не була суттєвою спробою перегляду цього питання, оскільки вона обмежувалася дослідженням матеріалів попередньої перевірки, яку було завершено майже за чотири роки до того (див. пункт 34 вище).

118. Беручи до уваги вищезазначене, Суд вважає, що національні органи не виконали свого обов'язку розслідувати скарги заявника про катування. Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції.

ii. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції

119. Звертаючись до матеріального аспекту скарги заявника, Суд зазначає, що оцінка доказів стверджуваного порушення статті 3 Конвенції має здійснюватися за критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 161, серія А, № 25, і «Авшар проти Туреччини» (*Ays? arv. Turkey*), заява № 25657/94, п. 282, *ECHR* 2001-VII (витяги)). Однак така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. згадане вище рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 121). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади — як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, — і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «*Рибіч проти Австрії*» (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, п. 34, серія А, № 336, і «*Салман проти Туреччини*» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, *ECHR* 2000-VII).

120. Суд зауважує, що у справі, яка розглядається, немає переконливих доказів щодо обставин, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, зокрема, щодо того, яким саме був характер застосованої до заявника сили і ступінь її застосування. Втім, беручи до уваги відповідні медичні докази і доводи сторін, Суд вважає встановленим, що всю відповідальність за тілесні ушкодження заявника несе міліція. Лише цього висновку Суду достатньо, щоб констатувати порушення статті 3 Конвенції, незалежно від того, чи були заподіяні тілесні ушкодження під час затримання заявника, чи згодом під час допиту його в міліції (див. згадане вище рішення у справі «*Силенок і «Техносервісплюс» проти України» (SylenokandTekhnoservisPlus v. Ukraine)*», пп. 69–70).

121. Водночас, Суд не може не прийняти до уваги інформацію, яка, принаймні певною мірою, наводить на думку, що тілесні ушкодження були заподіяні заявникові не лише під час затримання 12 січня 2001 року. З цього приводу Суд надає особливого значення висновкам медичного експерта від 19 січня 2001 року про те, що деякі тілесні ушкодження виникли у заявника за 3–4 дні до моменту обстеження, тобто їх було заподіяно 14 або 15 січня 2001 року (див. пункт 12 вище). Крововиливи в білкові оболонки очей не були зафіксовані під час першого медичного обстеження заявника 13 січня 2001 року і все ж надалі було встановлено, що вони є наслідком проникаючого поранення (див. пункти 8, 12 і 21 вище).

122. Суд також зазначає, що заявник постійно наполягав, хоча і не надаючи деталізованої інформації з цього приводу, що працівники міліції катували його після затримання, тоді як Уряд не спростував ці твердження обґрунтованими доводами.

123. За цих обставин Суд визнає, що скарги заявника до Суду за статтею 3 Конвенції про побиття його працівниками міліції після затримання є цілком правдоподібними, оскільки підтверджуються як документальними доказами, так і заснованими на фактах висновками (див. згадане вище рішення у справі «*Тесленко проти України» (Teslenko v. Ukraine)*», пп. 91–97). Зокрема, Суд вважає, що характер і особлива тяжкість тілесних ушкоджень заявника свідчить про те, що їх було заподіяно заявникові умисно. Мета жорстокого поводження із заявником полягала у спричиненні йому сильного болю і страждань для того, аби домогтися від нього зізнання у вчиненні злочинів, в яких він підозрювався.

124. Враховуючи високі стандарти, які вимагаються у сфері захисту прав людини та основоположних свобод, і більшу рішучість, яка відповідно й неминуче вимагається при оцінці порушень основоположних цінностей демократичного суспільства (див. рішення у справі «*Сельмуні проти Франції» (Selmouni v. France)* [ВП], заява № 25803/94, п. 101, *ECHR* 1999-V; згадані вище рішення у справах

«Коробов проти України» (*Korobov v. Ukraine*), п. 73, і «Тесленко проти України» (*Teslenko v. Ukraine*), пп. 99–102), Суд визнає, що жорстоке поводження, якого заявник зазнав у міліції, має кваліфікуватись як катування з огляду на тяжкість його тілесних ушкоджень та умисний характер їх заподіяння.

125. Отже, Суд вважає, що у зв'язку з цим мало місце порушення статті 3 Конвенції.

В. Стверджувана неадекватність медичної допомоги, що надавалася заявникові, та можливість для заявника відбувати покарання в місці позбавлення волі

126. Заявник скаржився, що державні органи не надавали йому адекватної медичної допомоги у зв'язку з травмою очей.

1. Прийнятність

127. Посилаючись на рішення Суду у справах «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, ECHR 2002-VI, «Хохліч проти України» (*Khokhlich v. Ukraine*), заява № 41707/98, від 29 квітня 2003 року, «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року, ухвали щодо прийнятності у справах «Вінокуров проти України і Росії» (*Vinokurov v. Ukraine and Russia*; заява № 2937/04, від 16 жовтня 2007 року, та «Алієв проти України (№ 2)» (*Aliiev v. Ukraine (No. 2)*), заява № 33617/02, від 14 жовтня 2008 року, Уряд доводив, що згідно з вимогами пункту 1 статті 35 Конвенції заявник повинен був звернутися зі скаргою про неадекватність медичної допомоги до національних органів, щоб надати їм можливість отримати відомості про умови, в яких тримався заявник, і запропонувати, в разі визнання такої скарги обґрунтованою, шляхи покращення ситуації. Уряд стверджував, зокрема, що заявник повинен був звернутися до прокуратури, як це передбачено Законом України «Про прокуратуру», або до загальних судів зі скаргою на дії відповідних органів, як це передбачено статтями 4401, 442 або 455 Цивільного кодексу України 1963 року (у редакції, чинній на час подій).

128. У цьому контексті Уряд зазначив, що заявник не скористався жодною з цих процедур, щоб заявити скаргу про ненадання йому медичної допомоги в ІТТ та Харківському СІЗО. Тому не можна вважати, що він вичерпав національні засоби юридичного захисту щодо відповідної частини скарги.

129. Уряд також стверджував, що скаргу про ненадання заявникові адекватного лікування — у частині, що стосується періоду тримання заявника в ІТТ і Харківському СІЗО — було подано із запізненням. На думку Уряду, щодо періоду тримання заявника в ІТТ, шестимісячний

строк, передбачений пунктом 1 статті 35 Конвенції, почав спливати з 23 січня 2001 року, а щодо періоду тримання в Харківському СІЗО — з 23 лютого 2001 року.

130. Суд зазначає, що подібні заперечення Уряду з посиланням на невичерпання засобів юридичного захисту було відхилено Судом у низці інших справ проти України, в яких скарги заявників стосувалися незабезпечення адекватного лікування під час тримання під вартою. У тих справах Суд встановив, що такі скарги вказують на існування у національній пенітенціарній системі проблем системного характеру (див., наприклад, згадані вище рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 69–71, і «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), п. 86, та рішення у справах «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, пп. 41–42, від 20 травня 2010 року, і «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пп. 57–58, від 14 жовтня 2010 року).

131. У цій справі Суд вважає, що питання, порушені заявником у цьому контексті, також мають системний характер. Суд зауважує, що державним органам було добре відомо про медичні аспекти становища заявника та його потреби (див. пункти 12, 18 і 19 вище). Тому Суд відхиляє заперечення Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту щодо цієї скарги.

132. Суд також зазначає, що твердження заявника про неадекватність медичної допомоги, яка надавалася йому в місцях тримання під вартою, стосується триваючої ситуації. Тому Суд відхиляє аргумент Уряду про те, що скаргу стосовно відповідної частини періоду тримання заявника під вартою було подано із запізненням (див. згадане вище рішення у справі «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), п. 60).

133. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною за будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

а. Доводи сторін

134. Згідно з твердженнями заявника, він став інвалідом внаслідок відсутності адекватного і, зокрема, вчасного лікування. На його думку, в січні 2001 року йому не було поставлено правильний діагноз у зв'язку з травмою очей, що призвело до незабезпечення адекватного лікування. Заявник доводив, що одразу після виявлення лікарями цього ушкодження він повинен був бути доставлений до лікарні та обстежений лікарем відповідного профілю.

135. Не відмовляючись від своєї позиції щодо неприйнятності цієї частини заяви, Уряд стверджував, що заявникові надавали адекватну медичну допомогу у зв'язку з наявними у нього проблемами зі здоров'ям. Зокрема, Уряд зауважив, що під час тримання заявника під вартою його оглядали різні лікарі, включаючи лікарів із закладів охорони здоров'я, які не належали до пенітенціарної системи. Призначене лікарями лікування надавалося заявнику медичними працівниками установи, в якій він тримався.

136. Уряд також зазначив, що під час перебування в Дніпропетровській колонії заявник не скористався можливістю пройти за свій рахунок лікування у спеціалізованому медичному закладі охорони здоров'я, який не належав до пенітенціарної системи, хоча про таку можливість його було належним чином повідомлено. Він також неодноразово відмовлявся від огляду лікарем-офтальмологом (див. пункт 24 вище).

137. Уряд доводив, що твердження заявника про погіршення стану його здоров'я — втрату ним зору через неадекватне лікування — не підтверджуються відомостями його медичних документів.

в. Оцінка Суду

138. Суд повторює, що надання необхідної медичної допомоги особам у місцях тримання під вартою є обов'язком держави (див., наприклад, рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пп. 72–74, з подальшими посиланнями). Встановлюючи те, чи виконали державні органи свої обов'язки з надання медичної допомоги особі, яка перебуває під вартою і під їхнім контролем, Суд має оцінити якість медичних послуг, наданих такій особі з урахуванням стану її здоров'я та «практичних вимог ув'язнення», і, якщо її було позбавлено адекватної медичної допомоги, з'ясувати, чи становило це нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження на порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 78, від 4 жовтня 2005 року, «Алексалян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року, і «Євген Олексєєнко проти Росії» (*Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*), заява № 41833/04, п. 104, від 27 січня 2011 року).

139. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що заявник отримав травму очей, відповідальність за яку несуть державні органи, і зрештою втратив зір. Це тілесне ушкодження було зафіксовано лікарями 19 січня 2001 року, приблизно через тиждень після того, як він, як стверджувалось, зазнав його. Приблизно через місяць потому лікарі встановили, що заявник втратив зір. Тим часом, лікування у зв'язку з цією травмою йому не надавали, так само, як і не проводили огляду лікарем офтальмо-

логом. Спеціалізовані обстеження та лікування заявника розпочалися лише у вересні 2001 року.

140. Беручи до уваги особливі обставини цієї справи, Суд вважає за доцільне оцінити дотримання державними органами вимог статті 3 Конвенції протягом таких окремих періодів: тримання заявника під вартою з січня до вересня 2001 року і його подальшого ув'язнення. Щодо останнього періоду Суд зазначає, що така оцінка не може стосуватися періоду, який триває після переведення заявника з Дніпропетровської до Вінницької колонії 3 грудня 2008 року, оскільки заявником не було надано будь-якої інформації з цього приводу (див. пункт 32 вище).

i. Стверджуване ненадання заявникові адекватної медичної допомоги протягом періоду з січня до вересня 2001 року

141. Передусім, враховуючи обмеженість наявної інформації, Суд не вважає за можливе встановити, чи втратив заявник зір внаслідок стверджуваної неадекватності наданої йому медичної допомоги, чи це було неминучим наслідком отриманої ним травми очей.

142. Однак Суд надає особливого значення тому факту, що з боку державних органів відповідної реакції на зазначену травму не було протягом шести місяців з моменту її виявлення в січні 2001 року. Уряд не надав пояснень щодо затримки надання заявникові необхідної медичної допомоги.

143. Не вирішуючи попередньо питання про те, чи могло ненадання заявникові спеціалізованого лікування протягом такого тривалого часу звести нанівець подальші зусилля з покращення стану його здоров'я, Суд визнає той факт, що державні органи оперативно не відреагували на отриману заявником травму очей та на погіршення стану його здоров'я, достатнім для висновку про незабезпечення адекватного лікування заявника під час тримання його під вартою у період до вересня 2001 року.

144. Відповідно мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявникові з січня до вересня 2001 року адекватної медичної допомоги з приводу отриманої ним травми очей.

ii. Стверджуване ненадання заявникові адекватної медичної допомоги протягом періоду з вересня 2001 року до грудня 2008 року

145. Щодо подальшого періоду тримання заявника під вартою, щодо якого сторони подали відповідну інформацію, Суд зауважує, що заявник неодноразово оглядався лікарями і, зокрема, офтальмологом і отримував певне лікування у зв'язку з втратою зору. Заявник не надав чіткого й обґрунтованого спростування адекватності такого

лікування і не стверджував про те, що його було позбавлено доступу до альтернативного лікування для вирішення його проблеми зі здоров'ям.

146. Стосовно цього питання Суд зазначає, що заявник не довів того, що ненадання його матері дозволу передавати йому медичні препарати, перелік яких не зазначався, негативно позначилося на стані його здоров'я (див. пункт 25 вище і згадане вище рішення у справі «*Vergelsky v. Ukraine*»), пп. 89–91). Той аргумент, що заявника повинні були перевести до спеціалізованого закладу для тримання засуджених інвалідів, є також нечітким і не підкріпленим конкретними відомостями.

147. Загалом, Суд зазначає, що державним органам не можна дорікати за неадекватне реагування на медичні потреби заявника протягом зазначеного періоду і що немає медичних документів, які б свідчили про неможливість подальшого відбування заявником покарання у вигляді позбавлення волі.

148. У світлі вищезазначеного Суд вважає, що порушень статті 3 Конвенції щодо медичної допомоги, яка надавалась заявникові в період з вересня 2001 року до грудня 2008 року, не було.

С. Умови тримання в Дніпропетровській колонії

149. Заявник скаржився на умови тримання його в Дніпропетровській виправній колонії. Скарга стосувалася, головним чином, застосування до заявника наручників. Водночас, у наявних у Суду матеріалах, заявник також стверджував про деякі інші питання, пов'язані з умовами його тримання в цій колонії (див. пункти 27–28 вище).

Суд розгляне ці питання окремо.

1. Застосування наручників

А. Прийнятність

150. Суд вважає, що скарга про застосування наручників не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

151. Заявник скаржився, що в Дніпропетровській колонії щоразу при виведенні його з камери та під час короткострокових побачень з членами сім'ї йому надівали наручники, незважаючи на те, що це суперечило положенням статті 106 Кримінально-виконавчого кодексу.

152. Уряд стверджував, що застосування наручників до заявника в Дніпропетровській колонії не було нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням. Згідно з твердженнями Уряду, застосування до заявника наручників при конвоюванні його в межах колонії було неминучим елементом страждань та приниження, пов'язаних з його законним ув'язненням внаслідок засудження до довічного позбавлення волі. Уряд також доводив, що твердження заявника про застосування до нього наручників під час щоденних прогулянок нічим не підтвержені. Уряд також зауважив, що відповідні нормативно-правові акти не передбачають застосування наручників під час щоденних прогулянок.

153. Суд повторює, що погане поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції лише у разі, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я жертви (див., серед інших джерел, рішення у справах «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 91, *ECHR* 2000?XI, та «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, п. 67, *ECHR* 2001III).

154. Хоча мета такого поводження є чинником, який має враховуватися при з'ясуванні, зокрема, чи спрямовувалося воно на те, щоб принизити чи зневажити жертву, відсутність такої мети необов'язково дає підстави для констатації відсутності порушення статті 3 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Пірс проти Греції», п. 74).

155. Застосування засобів стримування, зокрема наручників, як правило, не порушує питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід вживається у зв'язку із законним позбавленням свободи без застосування сили та без його публічної демонстрації, які перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними (див. рішення у справах «Городнічев проти Росії» (*Gorodnitchev v. Russia*), заява № 52058/99, п. 108, від 24 травня 2007 року, і «Кучерук проти України» (*Kucheruk v. Ukraine*), заява № 2570/04, п. 139, *ECHR* 2007?X). При цьому важливо враховувати ризик втечі цієї особи або заподіяння нею тілесних ушкоджень чи шкоди (див. рішення у справах «Ранінен проти Фінляндії» (*Raninen v. Finland*) від 16 грудня 1997 року, п. 56, *ReportsofJudgmentsandDecisions* 1997-VIII, та «Кашавелов проти Болгарії» (*Kashavelov v. Bulgaria*), заява № 891/05, п. 39, від 20 січня 2011 року).

156. Суд зауважує, що національні суди визнали заявника особливо небезпечним для суспільства (див. пункт 39 вище). Він вчинив вбивство семи осіб, троє з яких були працівниками міліції. Ці працівники міліції були вбиті заявником при спробі зупинити його під час

вчинення ним злочинів. Суд вважає цілком можливим те, що заявник, з огляду на його кримінальне минуле, має утримуватися в умовах максимального рівня безпеки.

157. Однак слід розглянути питання щодо того, чи були конкретні заходи, застосовані до заявника за таких умов, зокрема, застосування до нього наручників, виправданими з огляду на його особисту ситуацію.

158. У цьому зв'язку Суд зазначає, що заявнику надівали наручники щоразу при виведенні його з камери. Хоча, як видається, з певного часу у 2005 році (див. пункт 30 вище) застосування наручників до заявника під час щоденних прогулянок у Дніпропетровській колонії було припинено, ці засоби стримування застосовувалися до нього і надалі під час конвоювання та під час побачень із сім'єю.

159. Щодо особистого становища заявника Суд зазначає, що на момент переведення до Дніпропетровської колонії він вже був повністю сліпий і, як свідчать його медичні документи, потребував сторонньої допомоги для забезпечення життєвих потреб (див. пункт 21 вище). Немає відомостей, які б свідчили про те, що заявник намагався втекти чи поведився агресивно під час тримання його під вартою в Харківському і Хмельницькому слідчих ізоляторах та згодом — у Дніпропетровській колонії.

160. Враховуючи особисте становище заявника та практичні заходи, які вживались при його конвоюванні — супроводження заявника трьома охоронцями з собакою — Суд вважає, що застосування до заявника наручників під час його перебування в колонії не могло виправдовуватися міркуваннями безпеки (див., *mutatismutandis*, рішення від 27 червня 2006 року у справі «*Avciand Others v. Turkey*», заява № 70417/01, пп. 39–43).

161. Суд також вважає, що застосування до заявника наручників, як загалом, так і з огляду на спосіб, в який вони застосовувалися до нього в Дніпропетровській колонії — із закладеними за спину руками, незважаючи на обмежену здатність заявника через повну сліпоту самостійно управляти собою, — неминуче спричиняли йому страждання та породжували у нього почуття приниження такого рівня, що перевищував невід'ємно пов'язаний з відповідною формою законного покарання рівень (див., *mutatismutandis*, згадане вище рішення у справі «*Kudla проти Польщі*» (*Kudla v. Poland*), пп. 92–94, та рішення від 15 жовтня 2009 року у справі «*Охріменко проти України*» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява № 53896/07, п. 98).

162. Беручи до уваги вищезазначене, Суд не вважає за необхідне визначати, чи суперечило, як стверджував заявник, відповідним вітчизняним нормативно-правовим актам тримання його в наручниках під час побачень із сім'єю. Водночас Суд зазначає, що нормативні документи вимагали застосування згаданих засобів стримування до всіх чоловіків,

засуджених до довічного позбавлення волі, без урахування їхнього особистого становища та конкретної небезпеки, яку вони могли чи не могли становити. Крім того, про існування практики систематичного застосування наручників до всіх чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі, при виведенні їх із камер також свідчать висновки делегації Європейського комітету проти тортур (ЄКПТ) за результатами відвідування виправної колонії в Україні в жовтні 2005 року — у період, коли заявник відбував покарання в подібних умовах у Дніпропетровській колонії.

163. Отже, Суд визнає, що застосування до заявника наручників в Дніпропетровській колонії становило нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження і що у зв'язку з цим мало місце порушення статті 3 Конвенції.

2. Інші питання, пов'язані з умовами відбування заявником покарання в Дніпропетровській виправній колонії

164. За твердженням заявника у Дніпропетровській колонії до нього застосовували й інші обмеження, які включали, зокрема, незаконні відмови в наданні триваліших щоденних прогулянок, відсутність вентиляції в камерах, ненадання державними органами дозволу на телефонні розмови та затримки із відправленням його листів.

165. Суд зазначає, що у справах стосовно скарг про умови тримання під вартою від заявника не завжди вимагається підкріплення кожного свого твердження документальними доказами, оскільки Суд усвідомлює, що відповідною інформацією та можливістю розслідування фактів у таких справах володіють передусім державні органи. Але для того, щоб Суд мав змогу перекласти тягар доведення на державу-відповідача і розглянути ці скарги по суті, вони, принаймні, мають бути чітко й послідовно сформульовані (див. згадане вище рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhanv. Ukraine*), пп. 64–66).

166. Суд зауважує, що більшість доводів заявника стосовно цієї частини справи обмежуються лише нечіткими і загальними твердженнями. Він не повідомив необхідних деталей та не надав обґрунтування. Заявник також не продемонстрував, якими були характер і рівень його страждань, завданих згаданими обмеженнями, і чи досягли його страждання того рівня, який дає підстави говорити про застосовність статті 3 Конвенції.

167. У підсумку Суд встановлює, що вищезазначені питання, порушені заявником у цій частині справи, не свідчать про наявність будь-яких ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї.

168. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

169. Стаття 46 Конвенції передбачає:

«1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є Сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням...»

170. Суд повторює, що стаття 46 Конвенції — у світлі її тлумачення в контексті статті 1 — покладає на державу-відповідача юридичний обов'язок вжити під наглядом Комітету міністрів відповідних заходів загального та/або індивідуального характеру для забезпечення права заявника, порушення якого було констатоване Судом. Таких заходів держава-відповідач повинна вжити і стосовно інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника, а саме усунути проблеми, які призвели до таких висновків Суду (див. рішення у справі «*Скоццаріта Джунта проти Італії*» (*Scozzarima Giunta v. Italy*) [ВП], заяви № 39221/98 та № 41963/98, п. 249, *ECHR* 2000-VIII).

171. Для сприяння швидкому та ефективному виконанню його рішення, якими встановлюється порушення Конвенції, та для того, щоб допомогти державі-відповідачу виконати свої обов'язки згідно зі статтею 46 Конвенції, Суд повинен якомога чіткіше визначити, що він вважає проблемою, яка призвела до такого висновку. Якщо проблема виявляється системною та наслідком її є або, скоріш за все, будуть численні заяви, від Суду може вимагатися встановити першопричину зазначеної проблеми (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «*Броньовський проти Польщі*» (*Broniowski v. Poland*) [ВП], заява № 31443/96, пп. 189–194, *ECHR* 2004-V; «*ГуттенЧапська проти Польщі*» (*HuttenCzapska v. Poland*) [ВП], заява № 35014/97, п. 232, *ECHR* 2006-VIII; «*Грінз та М. Т. проти Сполученого Королівства*» (*Greens and M. T. v. theUnitedKingdom*), заяви №№ 60041/08 та 60054/08, п. 107, *ECHR* 2010 (витяги); та рішення у справі проти України — «*Юрій Миколайович Іванов проти України*» (*YuriyNikolayevichIvanov v. Ukraine*), заява № 40450/04, п. 80, від 15 жовтня 2009 року; «*Харченко проти України*» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, п. 101, від 10 лютого 2011 року; «*Балицький проти України*» (*Balitskiy v. Ukraine*), заява № 12793/03, п. 54, від 3 листопада 2011 року).

172. Суд зазначає, що частина цієї справи стосується повторюваних проблем, які лежать в основі частих порушень Україною статті 3

Конвенції. Зокрема, приблизно у 40 своїх рішеннях Суд встановив, що державні органи України були відповідальними за жорстоке поводження з особами, які трималися під вартою, та що ефективного розслідування тверджень про таке жорстоке поводження проведено не було (див., наприклад, справи, посилання на які містяться у пункті 94 вище). Наразі, на розгляді Суду знаходиться більше 100 справ, які стосуються тих самих питань.

173. Суд також зазначає, що порушення, встановлені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком нормативно-правових недоліків та недоліків адміністративної практики державних органів щодо їх зобов'язань за статтею 3 Конвенції.

174. Зокрема, враховуючи відповідну практику Суду, підозрювані є найбільш вразливою групою жертв жорстокого поводження з боку правоохоронців. Жорстоке поводження часто мало місце у перші дні тримання жертв під вартою, протягом яких вони не мали доступу до захисника, а їхні тілесні ушкодження належним чином або взагалі не фіксувались. Хоча не в кожному такому випадку можна встановити, що жорстоке поводження здійснювалося з метою отримання визнавальних показань, не можна виключати зв'язок між жорстоким поводженням з жертвами та метою державних органів отримати викривальні докази (див., наприклад, вищенаведені рішення у справах «Вегельський проти України» (*Vergelskyu v. Ukraine*), п. 108; «Самардак проти України» (*Samardak v. Ukraine*), п. 36; «Ковальчук проти України» (*Kovalchuk v. Ukraine*), п. 60; «Бочаров проти України» (*Bocharov v. Ukraine*), п. 47; та «Коробов проти України» (*Korobov v. Ukraine*), п. 73). Як зазначалось у деяких доповідях та дослідженнях щодо питання жорстокого поводження в Україні, оцінка роботи працівника міліції, яка базувалась на кількості розкритих злочинів, була одним з факторів, що сприяли катуванню підозрюваних (див., наприклад, пункти 56 та 59 вище).

175. Іншим розповсюдженим фактором, що призвів до порушення статті 3 Конвенції у цій справі та у справах, які Суд розглядав раніше, є небажання працівників прокуратури оперативно та швидко вживати всіх належних заходів для встановлення фактів та обставин за скаргами про жорстоке поводження та забезпечення відповідних доказів. Під час перевірок працівники прокуратури рідко не обмежувались поясненнями працівників міліції. Версії подій працівників міліції мали перевагу, та жодних зусиль для перевірки їх за допомогою інших заходів не докладалось.

176. Суд вважає, що таке небажання працівників прокуратури, зокрема, у ситуаціях, коли, як стверджувалося, до підозрюваних застосовувалося жорстоке поводження з метою отримання визнавальних показань, може бути пояснене, щонайменше певною мірою, конфлі-

ктом між такими завданнями працівників прокуратури у кримінальному провадженні, як підтримання державного обвинувачення у суді та здійснення нагляду за законністю досудового слідства (див., *mutatismutandis*, рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 116, ECHR 2005-II (витяги); «Салов проти України» (*Salov v. Ukraine*), заява № 65518/01, п. 58, від 6 вересня 2005 року; «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), заява № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року; вищезазначені рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), п. 69; «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, п. 95, від 19 жовтня 2006 року; а також доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у пунктах 55–59 вище та відповідні дослідження Комітету ООН проти катувань у пункті 75 вище). Оскільки визнавальні показання часто є одним з основних доказів у кримінальному провадженні, не можна виключати, що працівники прокуратури не зацікавлені у проведенні всебічного розслідування, яке потенційно могло звести нанівець достовірність таких доказів.

177. Оскарження відмов працівників прокуратури провести розслідування, як у порядку окремої процедури, передбаченої статтею 236¹ Кримінально-процесуального кодексу України, так і в ході судового розгляду прийнятності доказів не призводять до необхідного покращення розслідування прокуратури. Судді судів першої інстанції рідко давали незалежну оцінку достовірності доказів, отриманих, як стверджувалося, із застосуванням примусу, якщо прокуратурою подібні твердження відхилялись.

178. Ця справа разом з подібними до неї попередніми справами проти України, в яких Суд констатував порушення статті 3 Конвенції в процесуальному аспекті, також свідчить, що, незважаючи на загальну законодавчу заборону катування та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження в Україні, на практиці представники державних органів, відповідальні за таке жорстоке поводження, зазвичай уникають покарання (див., зокрема, вищезазначене рішення у справі «Тесленко проти України» (*Teslenko v. Ukraine*), п. 116). Відсутність у цьому відношенні будь-яких цілеспрямованих зусиль з боку державних органів підтримує обстановку практично повної безкарності за такі дії.

179. Про системний характер цих проблем також свідчать доповіді та дослідження у сфері дотримання прав людини в Україні, заснованими на інформації, отриманій як від національних органів, так і від різних національних та міжнародних організацій (див. пункти 55–60, 63, 64, 74–79 вище). Більше того, з огляду на останні доповіді та, зокрема, на інформацію Комітету міністрів стосовно виконання рішень Суду, які стосуються питань, що розглядаються (див. пункти 71–72 вище), вбачається, що наразі ці проблеми залишаються нерозв'язаними.

180. Відповідно Суд констатує, що ситуація у цій справі повинна бути визнана такою, що є результатом проблем системного характеру на національному рівні, що з огляду на основоположні цінності демократичного суспільства, яких вони стосуються, вимагають швидкого запровадження всебічних та комплексних заходів.

181. У цій справі завданням Суду не є визначення загальних або конкретних заходів, що мають бути вжиті Україною для виконання рішення. Саме Комітетові міністрів відповідно до статті 46 Конвенції належить вирішити питання щодо того, які практичні заходи можуть вимагатися від держави-відповідача для виконання рішення (див., для порівняння та співставлення, рішення від 2 грудня 2010 року у справі «Абуєва та інші проти Росії» (*Abuyevama Others v. Russia*), заява № 27065/05, пп. 240–243).

182. Тим не менш, Суд вважає за необхідне наголосити на тому, що Україна має терміново реформувати правову систему, щоб забезпечити викорінення практики катування осіб, які тримаються під вартою, та забезпечити проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції у кожній конкретній справі, в якій заявляється небезпідставна скарга на жорстоке поводження, та ефективно виправлення на національному рівні будь-яких недоліків такого розслідування. При цьому державні органи України повинні належним чином врахувати це рішення, відповідні практику Суду та рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

183. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

184. Заявник вимагав відшкодування в розмірі 100 000 євро за психічні та фізичні страждання.

185. Уряд оспорював цю вимогу.

186. Беручи до уваги серйозність і кількість порушень, констатованих у цій справі, і керуючись принципом справедливості в оцінці розміру відшкодування, Суд присуджує заявникові 40 000 євро на відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

187. Заявник не висунув вимог відшкодування судових та інших витрат, тому Суд не присуджує відшкодування таких витрат.

С. Пеня

188. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваного катування працівниками міліції, неефективного розслідування, відсутності адекватної медичної допомоги та застосування до нього наручників в Дніпропетровській колонії, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з катуванням заявника працівниками міліції.

3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведнням органами влади ефективного розслідування за скаргою заявника на катування.

4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції з огляду на відсутність у період з січня до вересня 2001 року адекватної медичної допомоги у зв'язку з ушкодженням ока заявника.

5. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваною відсутністю адекватної медичної допомоги під час тримання заявника під вартою з вересня 2001 року до грудня 2008 року.

6. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням до заявника наручників в Дніпропетровській колонії.

7. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 40 000 (сорок тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simpleinterest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати та до якої має бути додано три відсоткові пункти.

8. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 травня 2012 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(ClaudiaWesterdiek)
Секретар

ДінШПІЛЬМАНН
(DeanSpielmann)
Голова